

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
РНЦ ВСЕСВІТНЬОЇ МИТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
АКАДЕМІЯ СОЦІАЛЬНИХ НАУК УКРАЇНИ

XV міжнародна наукова конференція

**ІСТОРІЯ ТОРГІВЛІ, ПОДАТКІВ
ТА МИТА**

21–22 жовтня 2021 р.
Дніпро

Тези доповідей

Київ–2021

ОРГКОМІТЕТ

XV міжнародної наукової конференції “ІСТОРІЯ ТОРГІВЛІ, ПОДАТКІВ ТА МИТА”

Головуючі:

Смолій В. А. – д.і.н., академік НАН України, директор Інституту історії України Національної академії наук України;

Ченцов В. В. – д.і.н., д.держ.упр., проф., перший проректор Університету митної справи та фінансів.

Заступники головуючих:

Дячок О. О. – к.і.н., доц., доцент каф. історії та теорії держави і права Університету митної справи та фінансів;

Колесников К. М. – д.і.н., проф., завідувач каф. історії та теорії держави і права Університету митної справи та фінансів;

Приймаченко Д. В. – д.ю.н., проф., проректор з наукової роботи Університету митної справи та фінансів;

Шевченко В. В. – к.і.н., с.н.с., старша наукова співробітниця відділу історії України XIX – початку XX ст. Інституту історії України Національної академії наук України.

Члени організаційного комітету:

Блануца А. В. – к.і.н., старший науковий співробітник відділу історії України середніх віків та раннього нового часу Інституту історії України Національної академії наук України;

Дерева'яно Т. П. – начальник редакційно-видавничого відділу Університету митної справи та фінансів;

Марценюк О. О. – к.держ.упр., керівник навчально-наукового центру Університету митної справи та фінансів;

Морозов О. В. – д.і.н., доц., професор кафедри історії та теорії держави і права Університету митної справи та фінансів.

Рекомендовано до друку вченою радою Університету митної справи та фінансів (протокол № 2 від 27.09.2021 р.)

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту історії України НАН України (протокол № 8 від 30.09.2021 р.)

Наукова редакція та упорядкування О. О. Дячка та В. В. Шевченко

агульної структури таваразвороту Мінскай губерні займалі піцейныя ўстановы і склады алкагольнай прадукцыі.

Такім чынам, у другой палове XIX – пачатку XX ст. на змену перыядычным формам ажыццяўлення гандлю (кірмашам і базарам) прыходзілі стацыянарныя (лаўкі і крамы). Атрымалі распаўсюджванне капіталістычныя формы вядзення гандлёвай дзейнасці, што станоўча адбівалася на павелічэнні аб'ёмаў рознічнага і аптовага таваразвороту Мінскай губерні. Знаходзячыся на перакрываванні прамысловых раёнаў і ў той жа час на аддаленасці ад вядучых гарадоў, напярэдадні Першай сусветнай вайны Мінская губерня і асабліва яе цэнтр – Мінск, з'яўляліся месцам прыцягнення інвестыцый не толькі з боку мясцовых, але і замежных прадпрыемстваў.

ГРОШОВІ ВИПЛАТЫ У КОНФІСКАЦЫЙНЫХ СПРАВАХ ХАРКІВСЬКОЇ МИТНИЦІ (1896–1900 рр.): ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА ПРЕМІАНТА

Дейнеко Сергій Миколайович

Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова (м. Харків)

Борьба з контрабандою заўжды мала багатовекторны характар. Задля эфектыўнай боротбы з цим злочыном митникам та іншым службовцам выплачывалі грошову винагороду в розмірі третини від вартості затрыманого тавару. Грошова прэмія виказувача, чый донос підтвердывся, згідно з Митным статутом 1891 р., таж складала третину від вартості затрыманого нелегальнаго тавару. Ще однією статтею матэрыяльнага заохочэння співробітніків та виказувачів было атрымання ними відсотку від продажу вилученых контрабандных таварів. Саме на неі звернемо увагу у нашій развідці.

Після затрымання та вилучэння контрабанднаго тавару відкрывалася карна справа, ухвалу у якой згодом прыймав суд. Для справ, що проходили по Харківській митниці, цією установою була Харківська судовая палата. Розгляд позовів трывав іноді декілька років. Відповідно особи, які сприяли выявленню та вилучэнню контрабанды, атрымывали свою винагороду тільки після рішэння суду. У 1900 р. Харківська митница розрахувалася з добродіяма, які доклалися у боротбы з контрабандою на підконтрольній їй тэрыторыі – Харківська, Полтавська, Чернігівська, Катеринославська та Курська губерніі.

Хто ж вони, ці тасмнічі незнайомці? Скількі грошей атрымывали і за що?

Згідно з конфіскацыйнымі справама, спісак людзей, котрі атрымывали грошову винагороду за вказаный період у вигляді відсотку від продажу

вилучених контрабандних товарів, складається з 68 прізвищ, але деякі згадуються неодноразово. Відповідно у переліку 55 осіб.

За фаховою або соціальною приналежністю цих людей можна розділити на декілька груп: а) митники – 37 прізвищ, з них 6 повторюються двічі, а саме – Пузино, Івашенко, Крулович, Неурожаєв, Парфенов, Павловський. Таким чином всього – 31 особа; б) поліцейські – 13 прізвищ, з них 5 повторюються двічі, а саме – Римський-Корсаков, Волков, Шкуратов, Флоринський, Ющенко. Таким чином всього – 8 осіб; в) відставні військові – 3 прізвища, з них 1 повторюється двічі, а саме – Полях. Таким чином всього – 2 особи; г) козаки – 2 особи; д) селяни – 2 особи; е) міщани – 6 осіб; є) службовці акцизного відомства – 2 особи; ж) негласні виказувачі – 2 особи.

За гендерною ознакою всі преміанти були чоловіками.

За місцем проживання вони представляли п'ять населені пункти: Харків, Бахмач (Чернігівська губернія), Суми та Старобільськ (Харківська губернія), Ромни (Полтавська губернія), Санкт-Петербург, Вільно (нині – м. Вільнюс, Литва). З приводу двох останніх міст треба зауважити, що тодішня столиця імперії та м. Вільно звісно не відносилися до зони відповідальності харківських митників, але одержувачі контрабанди мешкали у Харкові, тому до операції з їх затримання, яку проводив безпосередньо Департамент митних зборів, залучили місцевих фахівців.

Протягом вказаної п'ятирічки переважно конфіскували чай і текстиль. На жаль, не завжди можна отримати точніші дані про контрабандні товари.

За період 1896–1900 рр. Харківська митниця скерувала до суду 12 справ. Усі вони були розглянуті, незаконно ввезений товар вилучений та проданий з аукціону. Відсоток від продажу контрабандних товарів, призначений для виплати премій, склав 372 рубля 44 копійки. Серед преміантів найбільші суми отримали: колишній унтер-офіцер Чернігово-Конотопського відділення Орловського жандармського поліцейського управління на залізниці П. Зимоглядов – 22 рубля 45 копійок; співробітник Харківської митниці Прекер – 33 рубля 46 копійок; ревізор при Департаменті митних зборів В. Пузино – 10 рублів 26 копійок; помічник пристава 4-ї дільниці поліції м. Харкова Римський-Корсаков – 12 рублів 19 копійок; негласний виказувач – 8 рублів 30 копійок тощо. Найменшу суму отримав помічник пристава поліцейської дільниці м. Ромни Флоринський – 11 копійок. Ціни на товари та послуги на початку ХХ ст. і сьогодні кардинально відрізняються, відповідно вищенаведені суми можуть показатися жалюгідними. Тому наведемо декілька прикладів, щоб побачити купівельну спроможність преміальних виплат. Так, кілограм житнього борошна коштував 6 копійок, пшеничного – 24 копійки, цукру – 25 копійок, свіжої капусти – 10 копійок, свинини – 30 копійок, яловичини – 45 копійок. Пляшка казенної горілки (600 мл) обходилася у 40 копійок, келих пива – 10 копійок. Діловий костюм коштував 8 рублів,

пальто – 15 рублів. Відповідно грошова винагорода, отримана за допомогу у боротьбі з контрабандою, відповідала тодішнім економічним реаліям.

Серед найгучніших справ другої половини 90-х рр. XIX ст., що велася співробітниками Харківської митниці, можна виокремити декілька. Відома у свій час “сумська справа” була розпочата у серпні 1899 р., коли з Департаменту митних зборів до Харкова надійшло повідомлення, що в м. Суми Харківської губернії, в магазинах Черняєва, Пашкова, Софронова та Кафко, знаходяться контрабандні товари. Реагуючи на цю інформацію, керівництво Харківської митниці направило до міста групу своїх службовців на чолі з колезьким радником Прекером для проведення обшуків у підозрюваних осіб. Згідно з рапортом Прекера, після прибуття до Сум на чолі групи митників, що складалася з шести осіб, він негайно звернувся по допомогу до місцевої поліції. На поміч митникам прибула група поліцейських на чолі з приставом Базилевичем. Під час обшуків у купця Черняєва вилучили нелегальних товарів на 760 рублів. Контрабандний крам знайшли лише у Черняєва та Кафко. У купців Софронова та Пашкова нелегальних товарів не виявлено. У сумській справі є цікава деталь. Виказувач не повідомив точної адреси купця Черняєва: назвав тільки вулицю, не вказавши номера будинку. Після прибуття харків'ян до Сум вони з подивом дізналися, що у Черняєва два магазини і обидва знаходяться на вулиці Нижній Воскресенській. Тому Прекер прийняв рішення провести обшук в обох магазинах. Після вилучення товару Черняєв вимушений був заплатити мито та штраф.

Необхідно зазначити, що робота з виказувачами в Митному відомстві велася на двох рівнях: 1) виказувачі, котрі співпрацювали на місцевому рівні з керівництвом митних закладів; 2) виказувачі, які мали відносини безпосередньо з Департаментом митних зборів. Це зменшувало можливості зловживати службовим становищем на місцях та підвищувало якість інформації, отриманої з різних джерел. У 1883 р. для контролю за діями митників у боротьбі з контрабандою при Департаменті митних зборів створили чотири посади митних ревізорів. Вони відносилися до V класу Табелі о рангах у військовій ієрархії, що відповідало генеральському чину. Ревізори підпорядковувалися не керівництву митних округів та окремих митниць, для них безпосереднім керівником був директор Департаменту митних зборів. Окрім перевірки митних закладів, ревізори мали право проводити слідчі дії у контрабандних справах.

Так, митний ревізор В. Пузино, займаючи цю посаду з 1895 до 1906 р., очолював слідчі групи у шістнадцяти контрабандних справах. У 1900 р. під його керівництвом викрито групу харківських купців, які торгувала контрабандними галантерейними товарами. Через свої магазини реалізацією контрабандного текстилю займалися місцеві негоціанти Роер, Галаганов та Огарьов.

Підводячи підсумок можна сказати, що 55 осіб, які у 1896–1900 рр. отримали грошову винагороду (відсоток від продажу вилучених контра-

бандних товарів) від Харківської митниці, можна розподілити на декілька категорій за професійною та соціальною ознакою. Виявилось, що найбільшій групою стали співробітники Митного відомства. Далі йдуть поліцейські, відставні військові, міщани, козаки, селяни, службовці акцизного відомства та негласні виказувачі. За регіональною ознакою це були переважно уродженці Лівобережних губерній України. Серед контрабанди, виявленої і вилученої завдяки виказувачам та держслужбовцям з різних відомств, переважали текстиль і чай, а загальна сума сплачених преміальних (відсоток від продажу контрабандних товарів) склала 372 рубля 44 копійки. Суми коливалися від декількох десятків рублів до декількох копійок. Розмір премій визначався Митним статутом 1891 р. В межах тогочасної цінової політики на ці гроші можна було купити, наприклад, декілька ділових костюмів (співробітник Харківської митниці Прекер) або келих пива (помічник пристава поліцейської дільниці м. Ромни Флоринський).

Відповідно можна констатувати, що отримувачами премій за сприяння у боротьбі з контрабандою, виплачених Харківською митницею у 1896–1900 рр., були чоловіки різних соціальних і професійних груп, які мешкали переважно у Харківській, Чернігівській, Полтавській губерніях і за свою працю отримували досить скромну винагороду.

ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ У ПРОВІДНИХ КРАЇНАХ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ (1913–1917 рр.): ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДОНЕСЕНЬ ПРЕДСТАВНИКІВ РОСІЙСЬКИХ КОНСУЛЬСТВ

Архирейський Дмитро Володимирович
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (м. Дніпро)

У 1912–1916 рр. на замовлення Міністерства закордонних справ Російської імперії друкарня В. Кіршбаума у Санкт-Петербурзі (з 1914 р. Петроград) видавала збірки донесень представників російських консульств за кордоном. Цей проєкт реалізовувався і в 1917 р., після Лютневої революції, коли діяв Тимчасовий уряд. Протягом 1912–1916 рр. було видано 60 випусків таких донесень, у 1917 р. їх було 15. Опубліковані матеріали містили інформацію винятково економічного характеру (недарма В. Ф. Кіршбаум спеціалізувався на виданні саме економічної літератури), що дозволяє припустити співучасть у підготовці зазначених випусків Міністерства торгівлі і промисловості.

Географія діяльності російських дипломатів, чий донесення потрапили до цих збірок, охоплювала практично всі населені континенти, крім Австралії. Позаяк донесення мали економічний вміст, то й не дивно, що авторами донесень найчастіше ставали консульські співробітники, які працювали в країнах, що цікавили росіян саме з економічної точки зору.